

КАТЕГОРИЯТА ЕВИДЕНЦИАЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ ГЛАГОЛ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ КАТО ЧУЖД

Проф. д.ф.н. Красимира Алексова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Основната цел на настоящата работа е да аргументира виждането, че в обучението по български език като чужд трябва да се включат не само индикативът и ренаративът, но и другите два косвени евиденциала – конклузивът и дубитативът. Това важи с особена сила за нива C1 и C2. В изпълнение на тази цел се разглеждат значенията, формите и основните употреби на четирите евиденциала в съвременния български език: индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив. Изказва се схващането, че граматикализацията на евиденциалността в съвременния български език не е завършен процес поради две основни причини: наличието на три вида форми за отрицателните форми на бъдещите времена и разкъсваемостта на всички композирани евиденциални форми.

Ключови думи: евиденциалност; индикатив; ренаратив; конклузив; дубитатив; обучение по български език като чужд

1. Встъпление

Категорията евиденциалност е една от отличителните особености на българския език в съпоставка с другите индоевропейски езици, които не притежават граматикализирана евиденциалност, с изключение на албанския. Освен това тази категория на глагола е разгърната и многочленна в българския език – включва четири евиденциала (индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив) във всички лица, числа, времена и залози. Парадигмата се отличава със своите специфики като съвпадение на форми и липса на членове. Различаването на формите на конклузива и ренаратива само в 3 л., ед. ч. и мн. ч. кара някои чуждестранни изследователи да смятат, че това не са два отделни евиденциала, а варианти на един и същи евиденциал. В българската и чуждестранната лингвистика въпрос на дебати са както значенията на евиденциалите, така и техните форми. В настоящата работа обект на изследване е българската евиденциална система, а конкретен предмет са значенията, формите и основни употреби на четирите евиденциала, които би трябвало да присъстват в обучението по български език като чужд.

Целта ни е да представим богатството на българската евиденциална система и чрез нея да докажем, че в обучението по български език като чужд е наложително да се изучават не само индикативните и преизказните форми, но и другите два косвени евиденциала – конклузива и дубитатива. Служим си с примери от електронни корпуси и интернет като най-голяма и бързо обновяваща се база данни. Основният метод, който прилагаме, е описателният. Без познания за цялата система на евиденциалността чуждоезичните обучавани няма да могат да придобият достатъчно знания и комуникативни умения, за да достигнат до нива C1 и C2. Затова тук представяме значението, формите и основните употреби на четирите евиденциала. Това ще насочи както авторите на учебници, така и преподавателите към най-важното, което трябва да включат в обучението по български език като чужд във връзка с евиденциалната категория в нашия език.

Върху българската евиденциалност са публикувани немалко изследвания предимно у нас, но има и в чужбина (Aleksandrov 1985; Aleksova 2003; Aleksova 2023a; Aleksova 2023b; Gerdzhikov 1977; Gerdzhikov 1984; Kovsh 2007; Kozintseva 1994; Konedareva 2015; Kutsarov 2007; Makartsev 2014; Moskova 2021; Ninova 2016; Nitsolova 2007; Nitsolova 2008; Trifonov 1905; Tarpomanova 2015; Fitneva 2001; Fitneva 2008; Guentcheva 1993; Guentcheva 1996; Kehayov 2008; Smirnova 2019; Sonnenhauser 2015). При изготвянето на настоящия текст сме взели предвид постиженията на всички автори, макар че тук не цитираме всички, тъй като задачите ни са други, а не преглед на мненията.

2. Форми, значение и употреби на българските евиденциали

2.1. Форми, значение и употреби на индикатива

Индикативът е максимално немаркираният евиденциал в съвременния български език. Според Г. Герджиков той не носи признаците *субективност* и *преизказност*, върху чието комбиниране е организирана българската евиденциална категория, наричана от автора „модус на изказване на действието“ (Gerdzhikov 1984). С индикатива се предава обективно действие, независимо от субективната позиция на говорещия, действие, което не се препредава. Индикативът има най-разгърната парадигма от форми, която обаче в страдателен залог се отличава със съвпадение на форми. Съвпадат резултативните и нерезултативните времена, което е резултат от неутрализация на признака *резултативност*. Формите за 3 л., ед. ч., м. р. могат да се видят на табл. 1.

Таблица 1

Времена	Деятелен залог	Страдателен залог
Сегашно време	пише	писан е
Перфект	писал е	
Аорист	писа	беше писан

Имперфект	пишеше	беше писан
Плусквамперфект	беше писал	
Бъдеще време	ще пише	ще е/бъде писан
Бъдеще предварително време	ще е/бъде писал	
Бъдеще време в миналото	щеше да пише	щеше да е/бъде писан
Бъдеще предварително време в миналото	щеше да е/бъде писал	

Най-важната особеност на българския индикатив е фактът, че миналите времена (аорист, имперфект, плусквамперфект, бъдеще време в миналото, бъдеще предварително време в миналото) изразяват значението *свидетелственост*. Тези времена могат да се употребяват само ако говорещият е свидетел или ако се представя като свидетел.

Индикативните времена могат да бъдат употребявани в исторически и друг тип съчинения с исторически характер вместо преизказните форми, напр.

(1) *Към 855 г. в манастира „Полихрон“ двамата братя **сътворяват** славянската азбука – глаголица, **създават** книжовна славянска лексика и **започват** превода на свещените книги¹.*

В сложни изречения с глагол за речева дейност в подчиненото изречение преизказната форма за неминалите времена (сегашно време, бъдеще време, перфект, бъдеще предварително време) може да бъде заменена с индикативна. Чрез нея се постига по-неутрално предаване на информация за действието, докато употребата на ренаратива, комбинирано със значението на глагола за речева дейност, създава допълнителен нюанс за дистанциране на говорещия от информацията, непоемане на отговорността за достоверността на препредаваното.

(2) *Калоян каза, че Светлин **ще заминава** в командировка.*
вместо

(3) *Калоян каза, че Светлин **ицъл да заминава** в командировка.*

В журналистически текстове новинарят може да не е свидетел, но да заема ролята на свидетел, за да внуши по-голяма достоверност на информацията.

(4) *Българската делегация, начело с премиера, **замина** за Украйна².*

Индикативът е най-застъпен в обучението по български език като чужд. В немалко учебни системи не са включени бъдеще предварително време и бъ-

деше предварително време в миналото. Тяхната относителна рядкост не може да бъде аргумент за изключването им от обучението, особено що се отнася до нива С1 и С2. Важно е те да бъдат представени като значение, място в индикативната парадигма, форми и употреби. Не съм срещнала досега учебник, в който ясно се посочва, че употребата на миналите времена е възможна само ако говорещият е бил свидетел или се представя като свидетел. А това е една от отличителните особености на индикатива в нашия език.

2.2. Форми, значение и употреби на конклузива

С конклузива в съвременния български език се предава собствено субективно твърдение, извод, обобщение и в този широк смисъл – умозаклучение. Това умозаклучение може да е резултат от оставените следи от действието, но може да се базира и на логически връзки между явленията. Според Г. Герджиков конклузивът (наричан от него умозакключителен модус) е маркиран по признака *субективност*, но немаркиран по признака *преизказност* (Gerdzhikov 1984). В конклузива днес съвпадат формите на директните времена (ориентирани към акта на комуникация) и индиректните времена (ориентирани спрямо миналия ориентационен момент). Освен това конклузивният аорист напълно съвпада с индикативния перфект, което е резултат от възникването на категорията евиденциалност – първият подтик е транспозиция на перфекта в полето на аориста за предаване на собствено умозаклучение или за препредаване на чужда информация. Това е така, защото в първия период от развоя на категорията съществува един директен и един индиректен евиденциал, с който се предава и умозаклучение, и преизказване (Gerdzhikov 1984). В страдателния залог се неутрализира и опозицията между нерезултативните и резултативните времена, което води до съвпадение на форми на резултативните и нерезултативните времена, така че се получават само две форми (за небъдещите и за бъдещите времена). Парадигмата на конклузива в деятелен и страдателен залог за 3 л., ед. ч., м. р. може да се види на табл. 2.

Таблица 2

Времена	Деятелен залог	Страдателен залог
Сегашно време	четял е	бил е четен
Имперфект		
Аорист	чел е	
Перфект	бил е чел	
Плусквамперфект		
Бъдеще време	щял е да чете	щял е да е/бъде четен
Бъдеще време в миналото		
Бъдеще предварително време	щял е да е/бъде чел	
Бъдеще предварително време в миналото		

При разглеждане на употребите на конклузива ще държим сметка дали говорещият е бил, или не е бил свидетел, и дали действията са в неминалия, или в миналия план. Когато говорещият не е бил свидетел, най-честата употреба на умозаключителните форми е, когато говорещият прави умозаключение, напр. в (5). Този пример е показателен и за още нещо – в исторически съчинения или трудове в исторически план конклузивът се употребява, за да изрази широко разпространено знание, преминало във фонда от собствените знания на говорещия, който го представя като свое субективно твърдение. Тези употреби Р. Ницолова нарича „слабо знание“ на говорещия (Nitsolova 2008, p. 355).

(5) *Климатът вероятно не е бил суров както през ледниковия период, откъдето идва вашият Тими.* (БНК)

Говорещият може да не е свидетел, но да използва чужда информация като основа на собствено твърдение или обобщение, напр. в XIII глава от „Под игото“ Бойчо Огнянов разказва на Рада за своите преживяния след напускането на Бяла черква.

(6) *Клети Бойчо, ти си бил простинал по кърища и планини цяла зима... Ти си цял мъченик – каза Рада състрадателно.*³

Говорещият може да е свидетел на действията, но за да подчертае личното утвърждаване на фактите, емоционално да покаже, че това е негово субективно, лично преживяване, използва умозаключителни глаголни форми вместо индикативни, напр.:

(7) *В детството ми баба ми се е грижела за мене и аз съм живял при нея до седмата си година.*

Г. Герджиков смята, че това е транспозиция на умозаключителните форми (конклузива) в полето на индикатива.

Говорещият може да е бил свидетел физически на минали факти, без да осъзнава истинската им същност или въобще да не си спомня тяхното съществуване, защото не се е намирал в подходящо физическо или психическо състояние или защото не ги е осъзнавал в този минал момент или защото ги е забравил, напр.:

(8) *Явно съм заспал и съм бутнал чашата, която се е счупила, без да разбера.*

(9) Ситуация: двама гледат обща снимка от детството – *Явно като деца сме ходили заедно на море. А аз това не си го спомням.*

В конклузив може да се изрази колебливост и неуверено предположение във въпросителни изречения, в отрицателни изречения и в подчинени изречения с главно въпросително или отрицателно изречение, напр.:

(10) *Дали е било така, дали не е било така, не мога да разбера.*

Едни от най-интересните и коментирани употреби на конклузива са адмиративните – говорещият прави заключение, което се оказва изненадващо за него, защото противоречи на предварителните му представи за състоянието на нещата, напр.:

(11) *О, аз тичам с детето на ръце да спра котлона, а то съм го била изключила явно преди.*

(12) Ситуация: говорещият вижда снимка във вестника с българска делегация, която ще заминава на следващия ден за Австрия, и разпознава на снимката свой познат. *Я гледай, и наш Иван щял да бъде в делегацията!*

Неминалите времена (сегашно, перфект, бъдеще и бъдеще предварително време) имат само адмиративни употреби в конклузива, което се дължи на специфичното взаимодействие между семантиката на тези времена и конклузива. Р. Ницолова смята, че тези времена нямат конклузивни форми и употреби (Nitsolova 2008). Често при адмиратива се изпуска спомагателният глагол *съм* (Aleksova 2003). Затова някои учени смятат, че адмиративът не е експресивна употреба на конклузива, а транспозиция на преизказните форми (Nitsolova 2008).

Позната ми е само една система за обучение по български език като чужд, в която се представят форми, значение и основни употреби на конклузива (Алексова и кол.). Смятаме, че не е възможно да се придобие ниво С1, да не говорим за С2, без да се овладеят формите и употребите на българския конклузив.

2.3. Форми, значение и употреби на ренаратива

С ренаративните глаголни форми говорещият съобщава чужда информация. Според Г. Герджиков преизказните форми са маркирани с признака *преизказност*, но немаркирани по признака *субективност* (Gerdzhikov 1984). Парадигмата на деятелния залог се отличава с това, че съвпадат формите на директните и индиректните времена поради неутрализация на признака индиректност. А в страдателния залог се неутрализира и опозицията между резултативните и нерезултативните времена, поради което остават два вида форми – за небъдещите и за бъдещите времена. Това се наблюдава и при конклузива (срв. табл. 2 и табл. 3).

Таблица 3

Времена	Деятелен залог	Страдателен залог
Сегашно време	четял	бил четен
Имперфект		
Аорист		
Перфект	бил чел	
Плусквамперфект		
Бъдеще време	щял да чете	щял да е/бъде четен
Бъдеще време в миналото	щял да е/бъде чел	
Бъдеще предварително време		
Бъдеще предварително време в миналото		

И тук ще отчитаме свидетелската или несвидетелската позиция на говорещия и принадлежността на действията към неминалия или миналия план. Най-честата употреба на ренаратива е в плана на миналото, когато говорещият не е бил свидетел и предава чужда информация.

(13) *Вятърът **правел** и още нещо, действал като гигантска метла.* (БНК)

В изказването може акцентът да попада върху несвидетелската позиция на говорещия, а може върху факта, че се предава чужда реч – вж. (14).

(14) *Иванов беше недоволен от колегите си. Драганов **бил** виновен, той **объркал** всичко.*

Ренаративът се използва при предаването на анонимна информация, също така в приказки, предания, слухове и в исторически съчинения, напр.:

(15) *Даже разправят за мъртъвци, които **ставали** и **тръгвали**.* (БНК)

(16) ***Имало** едно време едно младо момиче, чиято майцеа винаги я **карала** да стои вкъщи с бебето.* (БНК)

(17) *На следващата година хан Аспарух **преминал** Дунава с цялата си конница, **съюзил се** със славянските племена на север от Стара планина и **навлязъл** в Тракия⁴.*

Говорещият може и да е свидетел на случилото се, но в изказването си да предава чужди думи за случилото се. Често, особено в 1 л., ед. ч., се появява нюанс на недоверие, резервираност, напр.:

(18) Според Иван Калоян **тръгнал** пръв от купона.

(19) А според Петър аз **съм останал** последен.

Случва се често преизказните форми с изразено по лексикален път или с паралингвистични средства недоверие да заменят дубитатива, напр.:

(20) *Ами, ами, **излязъл** пръв. Какво говориш!* (вм. бил излязъл – дубитативен аорист)

В непряката реч ренаративът от плана на миналото бива често заместван от конклузива, който в този случай няма умозаключителна семантика. С конклузивните форми се предава по-неутрално чуждата реч, докато наличието на глагол за речева дейност във въвеждащото изречение и преизказна форма води до подчертаването на препредаването на чужда информация, което води до известно оттегляне на говорещия от достоверността на предаването, напр.:

(21) *Калоян каза, че Станимир **е бил заминал** още миналата седмица.* (вм. бил заминал – ренаративен плусквамперфект)

Почти няма учебник по български за чужденци, в който да не са включени преизказните форми. Напълно обяснимо е това, тъй като ренаративът е най-честотният косвен евиденциал. Проблемът е, че често не се представя адекватно семантиката му, тъй като тя се приравнява с една от употребите му – несвидетелска позиция на говорещия. Но това е само една от употребите, най-честотната, но само на времената от миналия план. Там също е възможна свидетелска позиция на говорещия, макар и доста по-рядко. Необходимо е да бъдат представени по-широк кръг употреби на ренаратива, да не бъде изкривявано неговото значение. За С1 е особено важно да се познава заместването на ренаратива от конклузива при миналите времена в непряката реч.

2.4. Форми, значение и употреби на дубитатива

С дубитатива се изразява от леко съмнение до недоверие и пълно отхвърляне на чуждата информация. Според Герджиков дубитативът е най-семантично маркираният модус на изказването, защото той носи и признака *субективност*, и признака *преизказност* (Gerdzhikov 1984). Това е евиденциалът, който отличава българската евиденциалност, тъй като не се разглежда като отделна субкатегория, а като употреба, наричана „евиденциална стратегия“ (Aikhenvald 2004). В парадигмата му липсват форми за перфект и плусквамперфект, тъй като конклузивните и ренаративните форми за тези времена вече съдържат елемента *бил*. Същото важи и за страдателните форми за всички

небъдещи времена, които не могат да получат форми, защото конклузивните и ренаративните форми съдържат *бил*. Както и при другите косвени евиденциали, така и в дубитатива съвпадат директните и индиректните времена, а в страдателен залог съвпадат и нерезултативните и резултативните форми. Така в страдателния залог на дубитатива има само форми за бъдещите времена, които съвпадат (вж. табл. 4).

Таблица 4

Времена	Деятелен залог	Страдателен залог
Сегашно време	бил четял	-----
Имперфект		
Аорист	бил чел	
Перфект	-----	
Плусквамперфект		
Бъдеще време	щял бил да чете	щял бил да е/бъде четен
Бъдеще време в миналото		
Бъдеще предварително време	щял бил да е/бъде чел	
Бъдеще предварително време в миналото		

С дубитатива в съвременния български език може да е изрази леко колебание в достоверността или искреността на автора на първичното изказване – вж. (22), съмнение във вероятността действието в чуждото изказване да се окаже реално – вж. (23), а също така несъгласие с чужда оценка и дистанциране от нея – вж. (24).

(22) *Сега се държаш окей, правя и тук там комплименти, оня ден ѝ се обадих извън даскало и после каза, че не е очаквала. Говорихме си, аз имам повод да празнувам, каза, че **щяла била да се радва** ако я поканя. Мисля да го направя и да разбера кво става⁵*

(23) *Почти му завиждам, на човека.. На моята възраст е, но каза, че до сега не е имал никаква сериозна връзка. Защото ако е имал такава връзка, то **тя щяла била да се окаже** единствената. И аз.. наистина не знам и не мога да дам отговори каква е формулата на успеха :)⁶*

(24) ***Щял си бил да подбудиш** вярващите да не стъпват на богослуженията му, това щяло да го остави като риба на сухо, щото не виреел там, където нямало кой да го гледа... Ти си бил „Амбара от Пловдив“, **не съм** ли те бил знаел? Ако не съм знаел, да съм бил разпитал...⁷*

С дубитатива може да се изрази отхвърляне на невярно твърдение, което според актуалния говорещ/пишец е несправедливо обвинение – вж. (25).

(25) *Бях един от първите, които се свързаха с чужди консултантски организации. Но това тогава прозвуча като национално предателство. **Щял съм бил да продам** завода на американците!?! Сега държавата сама тръгна по този път, защото друг всъщност няма. А тия, които казват, че аз **съм бил разсинал КТМ** – да пообиколят света и да видят за какво става въпрос.*“ – не проумява евтиния популизъм на опонентите си Калчев⁸.

С дубитатив може да се предаде и негативна оценка за действието от чуждата информация поради неговата ненавременност, неизпълнимост, неефективност, безсмисленост, неоснователност и под – вж. (26).

(26) *До всички рибари! Гледах в новините някаква важна госпожа от МОСВ, която не знаела точно колко били язовирите. **Щяла била** тепърва да прави регистър, ама дали ще смогне преди топенето на снеговете – не е ясно⁹.*

С дубитативните глаголни форми в съвременния български език говорещият може да представи негодуванието си или възмущението си от отправена закана или заплаха – вж. (27).

(27) *Питам аз какво го мъчи,
той се дуе и се пъчи.
Щял съм бил да видя аз
как се кълца селски праз*¹⁰.

С дубитатив говорещият може да изрази гневно възмущение с елементи на саркастично изобличение – вж. (28).

(28) *Чухте какво била казала Мутрата-Премиер вчера, нали? Каква наистина безмерна наглост, представяте ли си: **щели сме били** догодина да не сме вече най-бедните в Европа, а дотогава, догодина, **щели сме били да се възвисим** дотам, че да сме, предполагам, предпоследни по бедност!*¹¹

Една от най-интересните, но и най-редките употреби на дубитатива е случаят, в който говорещият предава с дубитатив свое първично изказване. Получава се дистанциране от собствено изказване и признаване, че в своето първично изказване говорещият е излъгал – вж. (29) и (30).

(29) *Казах му, че Иван бил взел книгата, и не му я дадох* (Gerdzhirov 1977).

(30) *И му разправам, че уж съм щял бил да ходя с нашите, та затова няма-мало било да отида с него.* (собствен архив) (Aleksova 2023a)

Често дубитативните форми биват заменени от преизказните, ако контекстът и интонацията изразяват съмнение, недоверие, резервираност към достоверността на първичната чужда информация.

Дубитативът е един от по-рядко употребяваните косвени евиденциали, но това не може да се приеме като аргумент за пропускането му, особено в C1 и C2. Този евиденциал е една от най-отличителните особености на българския език. Рядко има езици, в които дубитативът да бъде отделен евиденциал или самостоятелна глаголна категория (Aleksova 2023a). Не са ми известни учебни системи и програми, в които дубитативът да е включен в обучението по български език като чужд.

3. Заключение

Българската евиденциална категория според застъпването тук мнение несъмнено е епистемична. Съществуват и други мнения, напр. Р. Ницолова смята, че евиденциалността в нашия език е модализирана, като модални са само конклузивът и дубитативът (Nitsolova 2007). Вл. Плунгян също говори, че в балканските езици евиденциалността е модализирана (Plungyan 2011). След като индикативните времена изразяват свидетелство, конклузивът – субективно умозаключение, ренаративът – предаване на чужда информация с непоемане на отговорност за нейната достоверност, а дубитативът – резервираност към чуждо изказване, то тогава не би могло да се отхвърли виждането, че българската евиденциална система е модална.

Смятаме, че граматикализацията на българската евиденциална категория не е приключила, защото за отрицателните форми на бъдещите времена има по три вида форми (Aleksova 2023a). Освен това почти всички композирани евиденциални форми са проникваеми от местоименни клитики, частици (със и без ударение), пълнозначни думи, обособени части, вметнати думи и изрази и подчинени изречения (Aleksova 2023b).

Ако използваме терминологията и класификацията на евиденциалните системи на Ал. Айхенвалд (Aikhenvald 2004), то за българската евиденциалност би трябвало да бъде създаден нов тип C4, който да има следните членове: *firsthand* (*witnessed in the past*), *inferred*, *reported*, *dubitative*.

Надяваме се краткият преглед на семантиката, формите и основните употреби на евиденциалите в съвременния български език да подтикне авторите на учебни програми, учебници и самите преподаватели да включат всички евиденциали в обучението по български език като чужд.

БЕЛЕЖКИ

1. <https://istoria.bg/1438/svetite-bratya-kiril-i-metodiy-solunskite-bratya>, 25.09.2023 г.
2. <https://bntnews.bg/news/balgarskata-delegaciya-nachelo-s-premiera-zamina-za-ukraina-1192965news.html>, 25.09.2023 г.
3. Ив. Вазов – <http://www.webclark.org/Clark.html>
4. <http://www.daskalo.com/konstantin23/2018/03/28/кан-хан-аспарух/>, 25.09.2023 г.
5. <http://pickup-project.net/forum/index.php?topic=5095.0;wap2>, 25.09.2023 г.
6. <https://keklinka.wordpress.com/2013/03/14/лошите-момчета-с-добри-сърца>, 25.09.2023 г.
7. http://le-mousquetaire.blogspot.com/2013/07/blog-post_6657.html, 25.09.2023 г.
8. http://www.infotech.bg/homepages/mayor_kalchev/portret.htm, 25.09.2023 г.
9. <http://www.odit.info/?s=6&i=266581&f=4>, 20.03.2020 г.
10. <http://spodeli.net/18/story-22079.html>
11. <https://aigg.wordpress.com/2012/09/07/>, 25.09.2023 г.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСАНДРОВ, Ал., 1985. Класификация на българските глаголни времена според модуса на изказването. *Съпоставително езикознание*, кн. 4 – 5, с. 94 – 103.
- АЛЕКСОВА, Кр., 2003. *Адмиративът в съвременния български език*. София: СЕМА РИШ.
- АЛЕКСОВА, Кр.; М. МОСКОВА; В. СТОЕВА; Н. АКимова; Л. ХАЛЕМБАКОВА; Ж. КОЛЕВА; КР. КАУЪЛ; АЛ. ГЕРДЖЕВ, 2015. *Български език за чужденци*. София: СТЪДИ ИН БГ.
- АЛЕКСОВА, Кр., 2023а. *Дубитативът в съвременния български език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- АЛЕКСОВА, Кр. 2023б. Проницаемостта на композираните глаголни форми в съвременния български език. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Факултет по славянски филологии, том 108, с. 53 – 115. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1977. Една специфична глаголна категория в съвременния български език (Категорията „ангажираност на говорещия с изказването на действието“). В: *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*. Т. 69, 2, с. 5 – 68.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1984. *Преизказването на действието в българския език*. София: Народна просвета.
- КОВШ, О. А., 2007. *Вербалните средства за изразяване на недоверие в диалогическом общении (на материали на българския език)*. Дисерта-

- ция на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.03. – славянские языки. Минск [ръкопис].
- КОЗИНЦЕВА, Н. А., 1994. Категория эвиденциальности (проблемы типологического анализа). *Вопросы языкознания*, кн. 3, с. 92 – 104.
- КОНЕДАРЕВА, С., 2015. *Евиденциалността в българския език – типологичен аспект. Автореферат на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“*. Благоевград. Достъпно на: <http://rd.swu.bg/media/37429/avtoreferat.pdf>.
- КУЦАРОВ, Ив., 2007. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- МАКАРЦЕВ, М., 2014. *Эвиденциальность в пространстве балканского текста*. Москва, Санкт-Петербург: Нестор-История.
- МОСКОВА, М., 2021. *Конклузивът в съвременния български език*. Дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. София [ръкопис].
- НИНОВА, Г., 2016. *Генезис и семантика на адмиратива в български и албански*. [Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“]. Достъпно на: <https://www.unisofia.bg/index.php/bul/layout/set/print/content/view/full/183167>.
- НИЦОЛОВА, Р., 2007. Модализованная эвиденциальная система болгарского языка. В: ХРАКОВСКИЙ, В., (отг. ред.). *Эвиденциальность в языках Европы и Азии*, с. 107 – 197. Санкт-Петербург: Наука.
- НИЦОЛОВА, Р. 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- ПЛУНГЯН, Вл., 2011. *Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира*. Москва: РГГУ.
- СТОЙЧЕВ, Ст., 2019. *Българският морфологичен релатив и чешкият език, или за съвременния български морфологичен релатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език*. София: Стилует.
- ТРИФОНОВ, Ю., 1905. Синтактични бележки за съединението на минало действително причастие с глагола съм в новобългарския език *Периодично списание на Българското книжовно дружество*, кн. LXVI, с. 155 – 192. София: Държавна печатница.
- ТЪРПОМАНОВА, Ек., 2015. *Евиденциалност в балканските езици: български и албански*. София: ИК „Ни плюс“.
- AIKHENVALD, A., 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- FITNEVA, S., 2001. Epistemic marking and reliability judgments. Evidence from Bulgarian. *Journal of Pragmatics* 33, pp. 401 – 420.

- FITNEVA, S., 2008. The role of evidentiality in Bulgarian children's reliability judgments. *Journal of Child Language* 35, pp. 845 – 868.
- GUENTCHEVA, Zl. (editeur), 1996. *L'Enonciation médiatisée*. Louvain – Paris: Editions Péeters.
- KEHAYOV, P., 2008. *An Areal-Typological Perspective to Evidentiality: the Cases of the Balkan and Baltic Linguistic Areas*. Tartu: Tartu University Press.
- SMIRNOVA, A., 2019. The meaning of evidentiality in Bulgarian. In: MICHEVA, V.; D. BLAGOEVA; S. KOLKOVSKA; T. ALEKSANDROVA; HR. DEYKOVA (sastv.). *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsia na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*, pp. 13 – 22. [Sofia, 14 – 15 may 2019 godina]. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. M. Drinov“.
- SONNENHAUSER, B., 2015. Hear-say, inference, surprise: (self-) distancing in Bulgarian. In: SONNENHAUSER, B.; A. MEERMANN (eds.). *Distance in language: Grounding a metaphor*, pp. 117 – 141. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

REFERENCES

- AIKHENVALD, A., 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- ALEKSANDROV, Al., 1985. Klasifikatsia na balgarskite glagolni vremena spored modusa na izkazvaneto. *Sapostavitelno ezikoznanie*, no. 4 – 5, pp. 94 – 103.
- ALEKSOVA, Kr., 2003. *Admirativat v savremennia balgarski ezik*. Sofia: SEMA RSh.
- ALEKSOVA, Kr., 2023a. *Dubitativat v savremennia balgarski ezik*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- ALEKSOVA, Kr., 2023b. Pronitsaemostta na kompoziranite glagolni formi v savremennia balgarski ezik. – In: *Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“. Fakultet po slavyanski filologii*, vol. 108, pp. 53 – 115. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- ALEKSOVA, KR.; M. MOSKOVA; V. STOEVA; N. AKIMOVA; L. HALEMBAKOVA; ZH. KOLEVA; KR. KAUAL; AL. GERDZHEV, 2015. *Balgarski ezik za chuzhdentsi*. Sofia: STADI IN BG.
- FITNEVA, S., 2001. Epistemic marking and reliability judgments. Evidence from Bulgarian. *Journal of Pragmatics* 33, pp. 401 – 420.
- FITNEVA, S., 2008. The role of evidentiality in Bulgarian children's reliability judgments. *Journal of Child Language*, no. 35, pp. 845 – 868.
- GERDZHIKOV, G., 1977. Edna spetsifichna glagolna kategoria v savremennia balgarski ezik (Kategoriyata “angazhiranost na govoreshtia s izkazvaneto na deystvieto”). In: *Godishnik na Sofiyskia universitet*,

- Fakultet po slavyanski filologii*, vol. 69, 2, pp. 5 – 68.
- GERDZHIKOV, G., 1984. *Preizkazvaneto na deystviето v balgarskia ezik*. Sofia: Narodna prosveta.
- GUÉNTCHEVA, Zl. (editeur), 1996. *L'Enonciation médiatisée*. Louvain – Paris: Editions Péeters.
- KEHAYOV, P., 2008. *An Areal-Typological Perspective to Evidentiality: the Cases of the Balkan and Baltic Linguistic Areas*. Tartu: Tartu University Press.
- KONEDAREVA, S., 2015. *Evidentsialnostta v balgarskia ezik – tipologichen aspekt*. [Avtoreferat na disertatsia za pridobivane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“]. Blagoevgrad. Available on: <http://rd.swu.bg/media/37429/avtoreferat.pdf>.
- KOVSH, O. A., 2007. *Verbalnye sredstva vyrazhenia nedoveria v dialogicheskom obshtenii (na materialii bolgarskogo yazyka)*. [Disertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk po spetsialynosti 10.02.03. – slavyanskii yazyki]. Minsk.
- KOZINTSEVA, N. A., 1994. *Kategorii evidentsialnosti (problemy tipologicheskogo analiza)*. *Voprosy yazykoznaniya*, no 3, pp. 92 – 104.
- KUTSAROV, Iv., 2007. *Teoretichna gramatika na balgarskia ezik. Morfologia*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“.
- MAKARTSEV, M., 2014. *Evidentsialynosty v prostranstve balkanskogo teksta*. Moskva, Sankt-Peterburg: Nestor-Istoria.
- MOSKOVA, M., 2021. *Konkluzivat v savremennia balgarski ezik*. [Disertatsia za pridobivane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“]. Sofia.
- NINOVA, G., 2016. *Genezis i semantika na admirativa v balgarski i albanski*. [Avtoreferat na disertatsia za prisazhdane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“]. Available on: <https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/layout/set/print/content/view/full/183167>.
- NITSOLOVA, R., 2007. *Modalizovannaya evidentsialnaya sistema bolgarskogo yazyka*. In: HRAKOVSKIY, V. (ed.). *Evidentsialynosty v yazykakh Evropy i Azii*, pp. 107 – 197. Sankt-Peterburg: Nauka.
- NITSOLOVA, R., 2008. *Balgarska gramatika. Morfologia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- PLUNGYAN, Vl., 2011. *Vvedenie v grammaticheskuyu semantiku: grammaticheskie znachenia i grammaticheskie sistemy yazykov mira*. Moskva: RGGU.
- SMIRNOVA, A., 2019. *The meaning of evidentiality in Bulgarian*. In: MICHEVA, V.; D. BLAGOEVA; S. KOLKOVSKA; T. ALEKSANDROVA; HR. DEYKOVA (sastv.). *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsia na Instituta za balgarski*

- ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*, pp. 13 – 22. [Sofia, 14 – 15 may 2019 godina]. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. M. Drinov“.
- SONNENHAUSER, B., 2015. Hear-say, inference, surprise: (self-) distancing in Bulgarian. In: SONNENHAUSER, B.; A. MEERMANN (eds.). *Distance in language: Grounding a metaphor*, pp. 117 – 141. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- TARPOMANOVA, Ek., 2015. *Evidentsialnost v balkanskite ezitsi: balgarski i albanski*. Sofia: IK „Ni plus“.
- TRIFONOV, Yu., 1905. Sintaktichni belezhi za saedinenieto na minalo deystvitelno prichastie s glagola sam v novobalgarskia ezik In: *Periodichno spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo*, kn. LXVI, pp. 155 – 192. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

THE EVIDENCIALITY OF BULGARIAN VERB IN LEARNING BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The main goal of the present work is to argue that in the teaching of Bulgarian as a foreign language, not only the indicative and the renarrative, but also the other two indirect evidentials – the conclusive and the dubitative – should be included. This is especially true for levels C1 and C2. In fulfillment of this goal, the meanings, forms and main uses of the four evidentials in the modern Bulgarian language are examined: indicative, conclusive, renarrative and dubitative. The expressed opinion is that the grammaticalization of evidentiality in the modern Bulgarian language is not a complete process due to two main reasons: the presence of three types of forms for the negative future tenses and the permeability of all composed evidential forms.

Keywords: evidentiality; indicative; renarrative; conclusive; dubitative; learning Bulgarian as a foreign language

✉ **Prof. Krasimira Aleksova, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-3205-9958

WoS ResearcherID: AAA-9132-2021

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg